

CONVERGENȚĂ NOMINALĂ ȘI CONVERGENȚĂ REALĂ: ROMÂNIA ÎN CONTEXTUL REGIONAL

Valentin Lazea*

***Abstract:** As the accession date for the first wave of candidate countries is approaching, there are an increasing number of voices considering the Maastricht Criteria (nominal convergence) not enough as a prerequisite for integration. Obviously, after the assimilation of the first wave of candidates, which admittedly will not occur without economic difficulties for the EU, the hypothesis that the EU will put emphasis on the criteria of compatible economic structures (the real convergence) appears as a plausible scenario for the second wave of candidates including Romania. The present article provides a comparative analysis between Romania and other Central and Eastern European candidates regarding their competitiveness in terms of real convergence. In this regard, it considers that in the short term a strategic thinking for improving Romania's real convergence has to be targeted on reducing inflation and increasing the GDP per capita. The article concludes that both objectives can be successfully accomplished, by a continuous policy of real appreciation of the national currency, as the examples of other candidate countries (e.g. Poland, Hungary) prove.*

Pe măsură ce se apropie data aderării la Uniunea Europeană a primelor țări Central și Est Europene (CEE), se înmulțesc în rândul țărilor membre temerile cu privire la sustenabilitatea sistemului în epoca post-aderare. Există un curent de opinie important și în creștere care susține că îndeplinirea de către țările candidate numai a Criteriilor de la Maastricht (așa - numita „convergență nominală“) nu este suficientă, aceasta trebuind dublată de structuri economice compatibile (așa - numita „convergență reală“). Argumentația acestei poziții este aceea că, în timp ce prin politici monetare și fiscale conservatoare se poate ajunge la indicatori nominali compatibili cu Criteriile de la Maastricht, nimeni și nimic nu garantează că la nivelul economiei reale schimbările au fost suficient de ample pentru a asigura inserția fără șocuri în structurile economice (vest) europene.

Deși această preocupare, perfect legitimă, ar trebui să intereseze în cea mai înaltă măsură chiar

cele zece țări candidate mai avansate, acestea preferă să treacă problema sub tăcere, sub pretextul că este prea târziu pentru a completa lista de cerințe cu criterii noi, altele decât cele cunoscute. De fapt, ele speră într-o accelerare politică a procesului de extindere, care să facă argumentele tehnice precum cele de mai sus să apară ca mai puțin relevante. Dar, dacă pentru țările din „primul val“ există speranța de a nu li se solicita în mod expres îndeplinirea unor criterii de convergență reală, pentru țările din „al doilea val“ (România și Bulgaria, posibil Croația) crește probabilitatea ca acest aspect să fie inclus în pachetul de negociere. Aceasta cu atât mai mult, cu cât este plauzibil ca extinderea din „primul val“ să nu fie complet lipsită de șocuri. Iată de ce pentru țări precum România este perfect legitim să se preocupe de pe acum de poziționarea lor vis-a-vis nu numai de criteriile de convergență nominală, ci și față de criteriile de convergență reală.

Analiza de față, extrem de succintă, își

* Valentin .Lazea is the Chief Economist of the National Bank of Romania

propune să răspundă la două întrebări: în ce măsură diferă România de celelalte țări - candidate cât privește criteriile de convergență nominală și, respectiv, reală; care sunt cauzele fundamentale care explică diferențele și ce se poate face pentru remedierea acestora? Pentru o analiză relevantă, ni s-a părut suficient să studiem cele șase țări CEE cu dimensiuni relativ semnificative: Bulgaria, Republica Cehă, Polonia, România, Republica Slovacă și Ungaria. Celelalte țări - candidate (cele trei state baltice, Slovenia, Cipru și Malta) sunt mici atât în ceea ce privește populația și suprafața, cât și în ceea ce privește produsul intern brut (PIB). De aceea, asimilarea lor de către Uniunea Europeană, chiar dacă ar întâmpina probleme, s-ar face cu costuri minime; nu același lucru s-ar putea spune despre cele șase țări menționate anterior.

Dintre criteriile de convergență nominală, am ales studierea evoluției inflației, a deficitului bugetului consolidat și a stocului de datorie publică. Am neglijat în mod voit al patrulea indicator, cel referitor la dobânzile la titlurile de stat pe termen lung, în primul rând datorită faptului că pentru o serie de țări acest indicator nu este disponibil, iar în al doilea rând, întrucât el este influențat foarte mult de un alt indicator, rata inflației. Rezultatele comparative pentru cele șase țări în perioada 1997 - 2000, sunt prezentate în (Tabel 1. - vezi p. 69)

Din punctul de vedere al României, se poate aprecia că indicatorii privind deficitul bugetului consolidat și stocul de datorie publică nu prezintă probleme deosebite, situându-se în apropierea mediei zonale. Mai mult decât atât, deficitul bugetar prezentat în tabel reprezintă estimările Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) și, în cazul României, se constată o abatere semnificativă de la cifrele

oficialităților române, care au raportat un deficit de 3,5 procente din PIB în 1997, de 3,6 procente din PIB în 1998 și de 1,9 procente din PIB în 1999. Aceste cifre ar fi situat România printre performerele zonei, dar, din rațiuni de consistență, am preferat să păstrăm estimările BERD.

Singurul indicator la care, în mod vădit, România are un decalaj substanțial este rata inflației, care este de circa patru ori mai mare decât media zonală. Așadar, o primă concluzie importantă este aceea că reducerea inflației ar trebui să constituie prioritatea numărul unu a statului român, nu numai declarativ ci și în fapte.

Se constată, de asemenea, că nici una din țări nu satisface, în medie, criteriul de la Maastricht privind inflația; aceeași observație este valabilă pentru deficitul bugetului consolidat, cu excepția Bulgariei. În schimb, Bulgaria este singura țară care nu satisface criteriul privind stocul datoriei publice, având peste 60 la sută din PIB.

Din multitudinea de criterii privitoare la convergența reală a economiilor, am selecționat, în Tabelul 2, numai cinci: PIB/locuitor; ponderea industriei în PIB; ponderea agriculturii în PIB; ponderea în total exporturi a exportului către U.E.; ponderea în total importuri a importului din U.E.

(Tabel 2. - vezi p. 69)

Și în acest caz se constată că România se poziționează în apropierea mediei în ce privește ponderile legate de comerțul exterior și cea legată de industrie. Surprinzător, ponderea agriculturii în PIB nu se abate dramatic de la media zonală și este chiar mai bună (mai mică) decât cea înregistrată de Bulgaria. O concluzie care s-ar putea trage de aici este că dezvoltarea PIB românesc cu un accent pe producția agricolă ar fi contraproductivă, atât din punct de vedere economic (al productivității), cât și politic (al integrării), chiar dacă interesantă electoral.

Dar adevărata problemă de convergență reală o reprezintă nivelul foarte scăzut al PIB/locuitor (exprimat în dolari). Este drept că Bulgaria are un nivel încă și mai scăzut, dar România pare să nu poată avansa la acest indicator, fiind prinsă într-o „capcană a sărăciei”. Atâta timp cât produsele românești vor fi competitive la export nu prin calitate sau prin promptitudine în livrare, ci prin costuri (iar în cadrul acestora, prin costuri mici cu forța de muncă), actualul nivel de salarizare, de 100 - 125 dolari/lună, cu greu va putea fi depășit. Ceea ce se cere pentru ieșirea din „capcana sărăciei” este, pe de o parte, o infuzie de investiții directe străine (care să ridice nivelul de tehnologie și productivitate), iar pe de altă parte, o atenție mult mai mare acordată capitalului uman (despre a cărui adevărată stare nu a avut loc o discuție serioasă). Dar, asupra acestor aspecte vom reveni.

Problema care se pune este: date fiind cele două probleme grave cu care se confruntă economia românească (inflația și PIB/locuitor foarte mic) există vreun politică / vreun instrument care să ofere răspuns ambelor probleme? Răspunsul este pozitiv, politica / instrumentul fiind aprecierea în termeni reali a leului. Într-adevăr, o apreciere în termeni reali a monedei naționale acționează ca o frână în ceea ce privește inflația, atât datorită efectului de demonstrație al prețurilor controlate indexate la curs, cât și datorită indexării implicite a majorității contractelor din economie la cursul leu/dolar. Așa cum arată Cezar Boțel într-un studiu recent („Cauzele inflației în România, iunie 1997 - august 2000. Evidență bazată pe Vector Autoregresie Structural”), principalii determinanți ai inflației în România îi constituie șocurile monetare, șocurile de depreciere a cursului și inerția anticipărilor inflaționiste.

Pe de altă parte, aprecierea reală a monedei naționale contribuie la creșterea PIB/locuitor exprimat în dolari, chiar atunci când creșterea reală a acestui indicator în lei este nulă. Ilustrativ în acest sens este pattern-ul de apreciere reală practicat de Ungaria sau Polonia, în opoziție cu România, în decada anilor '90 (Tabel 3). Astfel, aprecierile reale și continue ale forint-ului și ale zlot-ului din perioada 1991 - 1996 nu numai că au adus în jos inflația mai devreme, dar au și crescut PIB/locuitor exprimat în valută, ceea ce a dus la un efect de acceptare psihologică a reformei. În România, aprecierile reale au fost modeste și au alternat cu perioadele de depreciere reală, mai ales datorită insuficienței rezervei valutare după 1989 (anul rambursării anticipate și forțate a datoriei externe).

(Tabel 3. - vezi p. 70)

Din același tabel reiese faptul că, în timp ce aprecierea reală cumulată pe întreaga decadă a fost de 138 procente în Polonia (fapt ce explică o creștere a PIB de la circa 70 la peste 160 miliarde dolari) și de 39 procente în Ungaria, ea a fost de numai 11 la sută în România. Cea de-a treia concluzie importantă este că, pentru diminuarea decalajelor importante în privința ratei inflației și a PIB/locuitor, România trebuie să practice cu tenacitate o politică de apreciere reală a monedei naționale, câțiva ani la rând.

Desigur, aceasta presupune ca eventualele dezechilibre de cont curent să fie rezolvate nu prin mijloace monetare (ca până acum), adică prin devalorizări, ci prin restrângerea politicilor fiscale, împreună cu un mai bun management la nivel microeconomic.

Dacă principalele probleme economice legate de integrarea României în U.E. le constituie rata înaltă a inflației și nivelul scăzut al PIB/locuitor și

dacă răspunsul la acestea poate fi găsit în aprecierea reală a cursului de schimb (fără deteriorarea contului curent al balanței de plăți), se pune întrebarea care sunt factorii care au permis unor țări o politică de apreciere reală mai rapidă a cursului de schimb? Fără a avea pretenția de a fi exhaustivi, ne vom opri în analiza noastră numai la doi astfel de factori: investițiile străine directe (ISD), respectiv capitalul uman.

Investițiile străine directe sunt importante atât din punct de vedere macroeconomic, întrucât asigură o finanțare de calitate și de durată a deficitelor de cont curent și cresc ponderea investițiilor în PIB, cât și din punct de vedere microeconomic, deoarece permit o infuzie de capital și de know - how în paralel cu deschiderea unor piețe inaccesibile. În Tabelul 4 se observă cum, în perioada 1997 - 2000, România a ajuns din urmă celelalte țări candidate atât în ceea ce privește volumul absolut al ISD, cât și nivelul relativ al acestora (exprimat ca procent de finanțare a deficitului de cont curent). Ca o regulă empirică, se constată că în nici una din țări (cu excepția Republicii Cehe în 1997 și a Republicii Slovacie în 1997 și 1998) ISD nu au scăzut sub nivelul de 50 la sută din deficitul de cont curent.

(Tabel 4. - vezi p. 71)

O altă problemă fundamentală pentru competitivitatea produselor românești o constituie calitatea precară a capitalului uman, atât în segmentul elitelor (absolvenții învățământului superior), cât și în segmentul executanților. De fapt, în acest secret bine păzit (și obturat timp de decenii prin slogane patriotarde despre „minunata” pregătire a specialiștilor români) s-ar putea să stea explicația ultimă a lipsei de performanță, atât la nivel macroeconomic, cât și microeconomic. Din Tabelele 5 și 6 se pot extrage câteva concluzii interesante. Astfel, România a pornit cu un handicap cantitativ în

privința numărului persoanelor în studii superioare încă din 1989 și a rămas cu acest handicap până în prezent. În lumina celor de mai sus, s-ar putea ca înmulțirea fără precedent a facultăților particulare să fie un rău necesar: oricât de aproximativă ar fi instruirea pe care ele pot să o ofere, ea este totuși preferabilă status quo-ului și vine să umple o lacună majoră a societății românești. La fel, ponderea cheltuielilor cu educația în totalul PIB rămâne în România cea mai scăzută din zonă. În pofida celor mai bune intenții ale guvernelor și parlamentelor succesive (formate în bună măsură din foste cadre didactice), alocarea bugetară pentru acest sector nu a crescut în ultimul deceniu. Cauza finală pentru această nerealizare trebuie căutată în acceptarea tacită a indiscipliniei financiare a marilor coloși industriali moșteniți dinainte de 1989, care văduvesc bugetele publice de echivalentul a 5 până la 10 procente din PIB sub forma taxelor și impozitelor neplătite. Într-adevăr, la un nivel similar al ratelor de impozitare cu celelalte țări CEE, România colectează la bugetul consolidat circa 31 procente din PIB, față de o medie zonală de 37 - 40 procente din PIB.

(Tabelele 5 și 6. - vezi p. 72, 73)

Abia atunci când reforma structurală va afecta adânc modul de comportament al marilor datornici la stat, va putea bugetul să aloce educației fondurile necesare, care ar trebui să constituie cea mai importantă prioritate a guvernelor României. În acest caz, cercul vicios descris mai sus s-ar putea transforma într-un cerc virtuos, permițând ieșirea din „capcana subdezvoltării” și performanțe economice comparabile cu ale celorlalte țări candidate la integrare.

Tabel 1. Convergența nominală în o serie de țări candidate la aderare

ȚARA	INFLAȚIE (IPC mediu, %)			DEFICITUL BUGETULUI CONSOLIDAT (-) (% GDP)			STOCUL DATORIEI PUBLICE (% GDP)					
	1997	1998	1999	2000	1997	1998	1999	2000	1997	1998	1999	2000
Bulgaria	1082	22.2	0.7	9.9	-2.1	0.9	-0.9	-1.1	116.6	100.7	96.6	94.1
Rep. Cehă	8.5	10.7	2.1	3.9	-1.7	-2	-3.3	-4.9	13	13.4	15	17.5
Ungaria	18.3	14.3	10	9.8	-6.6	-5.6	-5.7	-3.5	63.9	62.3	60.7	57.6
Polonia	14.9	11.8	7.3	10.1	-3.1	-3.2	-3.7	-3.2	49.8	43.2	44.5	42.5
România	154.8	59.1	45.8	45.7	-4.6	-5	-3.5	-3.7	27.9	30.6	34.7	31.6
Rep. Slovacă	6.1	6.7	10.6	12	-5.2	-5	-3.6	-3.6	23.7	26	28.4	30.4

Sursa: EBRD – Transition Report 2001

Tabel 2. Convergența reală în o serie de țări candidate la aderare

ȚARA	PIB PE CAP LOCUIȚOR (dolari SUA)			PONDAREA INDUSTRIEI (% din PIB)			PONDAREA AGRICULTURII (% din PIB)			PONDAREA EXPORTULUI ÎN EXPORTUL CĂTRE UE (% din total export)			PONDAREA EXPORTULUI ÎN IMPORTUL CĂTRE UE (% din total import)								
	1997	1998	2000	1997	1998	2000	1997	1998	2000	1997	1998	2000	1997	1998	2000						
Bulgaria	1230	1490	1513	1476	25.3	25.5	24.6	25.1	23.8	18.8	15.9	13.4	n.a.	50.4	52.2	51.3	n.a.	45.2	48.4	44	
Rep. Cehă	5109	5412	5148	4797	35.9	36.9	35.5	36	5	4.8	3.9	3.9	59.9	64.1	69.2	68.7	61.5	63.5	64.2	62.1	
Ungaria	4495	4641	4775	4552	25	25.9	26.9	n.a.	5.8	5.4	5.3	n.a.	71.2	73	76.2	75.2	62.8	64.1	64.4	58.5	
Polonia	3511	4066	3987	4108	28.1	28.1	28.2	29	5.7	5.5	5.2	5	64.2	68.3	70.5	70	63.8	65.9	65	61.2	
România	1551	1688	1512	1644	35.6	27.5	27.8	27.6	18.8	14.5	13.9	11.4	56.6	64.5	65.5	63.8	63.8	52.5	57.7	60.7	56.6
Rep. Slovacă	3802	3970	3650	3556	26.8	25.5	24.2	25.8	4.8	4.4	4.4	4.4	41.7	55.7	59.4	59.1	39.6	50.1	51.7	49	

Sursa: EBRD – Transition Report 2001 CESTAT Buletin Statistic 2001/1

Tabel 3. Aprecierea reală a cursului de schimb

Anul	Ungaria			Polonia			România		
	Rata inflației, medie anuală (%)	Deprecierea nominală, medie anuală (%)	Aprecierea reală (+) / deprecierea reală (-)	Rata inflației, medie anuală (%)	Deprecierea nominală, medie anuală (%)	Aprecierea reală (+) / deprecierea reală (-)	Rata inflației, medie anuală (%)	Deprecierea nominală, medie anuală (%)	Aprecierea reală (+) / deprecierea reală (-)
1991	34.2	18.2	13.5	76.7	11.3	58.8	170.2	254.2	-23.7
1992	22.9	5.7	16.3	45.3	28.8	12.8	210.4	302.6	-22.9
1993	22.5	16.3	5.3	36.9	32.9	3.0	256.1	146.7	44.3
1994	18.9	14.5	3.8	33.3	25.4	6.3	136.7	117.8	8.7
1995	28.3	19.5	7.4	28.1	6.6	20.2	32.3	22.8	7.7
1996	23.5	21.4	1.7	19.8	11.6	7.3	38.8	51.6	-8.4
1997	18.3	22.4	-3.3	15.1	21.5	-5.3	154.8	132.5	9.6
1998	14.1	14.8	-0.6	11.7	6.1	5.3	59.1	23.8	28.5
1999	10.0	10.6	-0.5	7.3	14.1	-6.0	45.8	72.7	-15.6
2000	9.8	29.0	-7.7	10.0	9.6	0.5	45.7	41.5	3.0
Cumulativ	520.6	346.4	39.0	992.1	358.2	138.3	111692.7	100232.0	11.4

Surse: IMF-Statistici Financiare Internaționale Banca Națională a României

Tabel 4. Importanța relativă a ISD în finanțarea deficitului de cont curent

ȚARA	DEFICITUL CONTULUI CURENT (-) (US \$ mil)			INVESTIȚII STRĂINE DIRECTE (US \$ mil.)			PROCENT DIN DEFICITUL CONTULUI CURENT FINANȚAT DE ISD (%)					
	1997	1998	1999	2000	1997	1998	1999	2000	1997	1998	1999	2000
Bulgaria	1048	-62	-652	-701	503	537	836	1000	-	866	128	143
Rep. Cehă	-3211	-1336	-1567	-2273	1275	3591	6234	4477	40	269	398	197
Ungaria	-981	-2298	-2081	-1495	1741	1555	1720	1167	177	68	83	78
Polonia	-4312	-6858	-11569	-9892	3041	4966	6348	9299	71	72	55	94
România	-2137	-2917	-1296	-1400	1267	2079	1025	1009	59	71	79	72
Rep. Slovacă	-1952	-2059	-1083	-713	84	374	701	2058	4	18	65	289

Sursa: EBRD – Transition Report 2001

Tabel 5. Ponderea studenților^a (rate brute, procente din populația de 19 - 24 ani)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Rep. Cehă ^b	16,6	17,2	16,0	16,6	17,5	18,6	19,8	21,1	22,1	23,7	26,0
Slovacia ^c	13,4	14,3	14,1	14,6	15,4	17,1	18,3	19,5	20,3	21,5	22,5
Polonia	16,0	17,0	17,1	18,6	21,2	24,0	27,2	30,8	34,8	39,2	42,8
Ungaria ^d	12,2	12,1	12,3	12,9	14,1	15,8	18,0	19,7	25,2	27,5	28,9
Slovenia ^e	23,1	22,9	25,5	26,1	28,2	30,1	31,3	34,3	44,0	51,0	-
Croația ^f	17,4	18,1	18,1	20,1	21,2	21,2	22,2	23,5	24,2	25,1	26,1
Macedonia ^g	19,3	17,6	16,0	16,2	15,7	16,3	17,1	17,0	17,5	17,9	19,7
Bosnia-Herțegovina ^h	-	-	-	-	-	-	-	-	15,1	-	-
Iugoslavia ⁱ	22,2	20,6	17,6	18,7	18,4	18,4	20,2	21,6	23,6	23,6	27,1
Albania ^j	6,9	7,8	8,8	11,0	10,2	9,7	10,2	11,5	11,8	12,5	12,7
Bulgaria	22,0	26,2	25,7	27,0	28,1	30,3	33,7	34,9	34,1	35,2	34,7
România	7,2	9,2	11,3	12,8	13,5	13,5	17,5	18,6	19,1	21,3	23,4
Estonia	36,1	34,4	32,2	29,1	28,2	28,9	31,7	34,9	38,3	42,5	45,0
Letonia	20,5	20,5	20,8	19,1	17,9	18,3	21,6	31,1	35,9	42,0	46,5
Lituania	27,8	26,5	22,8	21,3	20,7	21,1	22,8	25,9	30,5	34,4	39,2
Belarus	22,9	23,0	22,5	22,7	21,8	21,9	22,7	23,9	25,6	28,4	30,0
Moldova ^k	16,2	15,7	14,9	13,2	12,7	12,9	13,7	14,2	18,3	19,9	20,8
Rusia	24,8	24,6	23,9	22,5	21,8	21,6	22,4	23,5	25,6	28,0	31,4
Ukraina	22,3	21,7	21,1	20,1	19,2	20,3	20,8	22,2	25,5	28,0	29,7
Armenia	19,3	20,1	19,5	16,9	13,5	16,6	15,2	15,0	15,3	16,0	16,0
Azerbaijan	11,9	12,6	13,1	12,3	12,0	11,5	12,7	13,3	12,8	13,4	14,5
Georgia ^l	19,1	21,7	23,8	26,2	19,4	28,6	26,1	27,0	26,2	26,0	29,0
Kazakhstan	18,1	18,7	18,5	17,7	16,9	16,9	16,6	16,2	18,7	20,4	23,3
Kyrgyzstan	13,2	12,9	12,5	11,5	10,7	11,2	12,9	15,3	19,0	24,8	29,8
Tăjikistan	11,5	11,9	11,3	11,6	11,2	11,9	11,8	12,1	11,9	11,3	11,5
Türkmenistan	10,2	9,9	9,5	8,6	8,1	7,8	6,4	5,7	5,0	4,4	3,9
Uzbekistan	15,0	15,2	14,8	13,4	11,3	9,4	7,6	6,6	6,1	6,0	6,2

- a) Estimare a IRC bazată pe numărul de studenți din instituții de învățământ superior care oferă și care nu oferă diplome.
b) 1989-1995; între 18 - 22 ani
1996-1999; între 19 - 23 ani
c) între 18 - 22 ani. Numai cursuri complete.
d) între 18 - 23 ani.
e) între 19 - 23 ani. 1997 - '98 : include candidații pentru absolvire.
f) Populația estimată de IRC pe baza datelor naționale pe grupuri de 5 ani.
g) Populația în 1999 estimată de IRC.
h) Date despre studenți: ASBH (1999). Populație: IS Census Bureau (2000).
i) între 19-23 ani. Datele privind studenții pentru 1991-1998 exclud etnicii albanezi din Kosovo. 1999: exclud Kosovo. Populația în 1998 - 1999: estimare FSOY.
j) Populația în 1996 - 1999; estimare IRC bazată pe date naționale pe grupuri de 5 ani.
k) Numărul studenților în 1992 - 1999 și populația în 1997 - 1999 exclud Franșistria.
l) Datele privind studenții pentru 1993 exclud universitățile private.

Tabel 6. Cheltuieli publice cu educația^a (procent din PIB)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Rep. Cehă	4,0	4,1	4,1	4,5	5,2	5,4	5,3	5,3	4,7	3,4	4,6
Slovenia	-	5,1	5,6	6,0	5,2	4,4	5,1	5,0	4,5	4,3	4,3
Polonia	-	4,8	5,1	5,4	5,4	5,3	5,2	5,4	5,5	5,3	5,1
Ungaria	5,7	5,8	6,3	6,6	6,5	6,4	5,5	4,9	4,3	4,8	5,1
Slovenia	-	-	4,8	5,5	5,8	5,5	5,8	5,8	-	-	-
Croația	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Macedonia	-	5,9	6,8	5,4	6,0	5,7	5,7	5,9	5,4	-	-
Bosnia-Herțegovina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Iugoslavia	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Albania ^b	4,0	4,2	5,0	4,2	3,3	3,2	3,8	3,2	3,3	3,0	3,2
Bulgaria	-	5,0	5,1	6,1	5,7	4,8	4,0	3,2	4,0	4,0	4,4
România	2,2	2,8	3,6	3,6	3,3	3,1	3,4	3,5	3,3	3,3	-
Estonia	-	-	-	6,1	7,1	6,7	7,1	7,3	7,1	6,8	-
Letonia	5,8	4,8	4,2	4,6	6,1	6,1	6,9	5,8	5,8	6,5	7,2
Lituania ^c	-	4,5	-	-	4,6	5,6	5,6	5,4	5,8	6,4	6,5
Belarus	-	-	4,6	5,3	6,0	5,8	5,5	6,1	6,6	6,6	6,4
Moldova	-	-	-	7,8	6,0	7,4	7,7	9,4	8,9	6,3	5,4
Rusia ^d	-	3,7	3,6	3,6	4,0	4,5	3,6	3,8	4,2	3,6	-
Ukraina	-	-	-	-	-	-	5,4	4,9	5,4	4,4	3,7
Armenia	-	-	7,5	8,9	5,2	2,5	3,3	2,0	1,7	1,8	1,9
Azerbajian	-	-	6,9	6,7	7,6	4,9	3,5	3,7	3,6	3,6	-
Georgia	-	6,1	6,4	4,0	0,6	0,5	0,9	1,2	1,3	2,2	-
Kazahstan ^e	-	-	-	2,1	3,9	3,0	3,2	-	4,3	3,9	-
Kyrgyzstan	7,5	8,0	1,3	1,0	4,2	6,1	6,6	5,2	4,9	4,7	4,1
Tăjikistan	-	-	-	-	-	-	2,4	2,2	1,9	2,2	2,1
Türkmenistan	-	-	-	-	-	2,2	2,0	2,1	4,5	6,5	5,4
Uzbekistan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

a) PIB: BERD (2000).

b) 1989 - '96 : Raport & Ringold (1997)

c) 1990: Mociene, Klepaciene & Jackunas

d) 1990 - '91 : UNESCO (1997)

e) 1992 - '95 : ADB si UNESCO (1995). Cheltuieli pentru

1997 - '98 : FMI (1999).